

LEKCJE O CZŁOWIEKU
Klasyka na nowo odczytana

ZMIANY ZNACZENIA WYRAZÓW

na przykładzie słów występujących w *Kordianie* Juliusza Słowackiego

DR HAB. PROF. UW ELŻBIETA WIERZBICKA-PIOTROWSKA

ZMIANY ZNACZENIA WYRAZÓW

Język, którym posługiwali się nasi przodkowie w XIX w., różni się od dzisiejszej polszczyzny, różni się także od języka używanego przed XIX wiekiem, np. w czasach Bolesława Chrobrego czy Kazimierza Wielkiego. Różnice te są niewątpliwym dowodem na to, że zmiany zachodzą nie tylko w otaczającym nas świecie. Zmienia się także język, którym o tym świecie mówimy.

TYPY ZMIAN ZNACZENIA WYRAZÓW

Językoznawcy zajmujący się badaniem historii języka polskiego wyróżniają 3 główne typy zmian językowych:

- zmiany fonetyczne dotyczące brzmienia poszczególnych głosek,
- zmiany gramatyczne, dotyczące np. sposobów odmiany wyrazów,
- zmiany semantyczne, dotyczące znaczenia wyrazów.

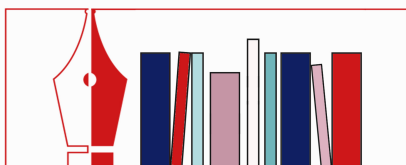
BADANIE ZMIAN ZNACZENOWYCH

Zmiany semantyczne (znaczeniowe) wyrazów można zbadać, porównując znaczenie tego samego słowa dziś i w przeszłości. Jeśli zastosujemy tę metodę do wyrazów występujących w *Kordianie* J. Słowackiego, odnajdziemy wśród nich takie, których autor dramatu używał w nieco innym znaczeniu, niż my używamy ich dzisiaj.

Reprezentują one kilka rodzajów zmian znaczeniowych, takich jak:

Degradacja znaczenia, czyli zmiana zabarwienia stylistycznego wyrazu na gorsze.

Zmiana taka zaszła np. w słowach **gadać i gęba**, które w czasach Słowackiego nie budziły negatywnych skojarzeń, ponieważ były neutralnymi wyrazami oznaczającymi mówienie i usta. Dziś mają natomiast zabarwienie negatywne, czasami nieco pogardliwe albo deprecjonujące.

LEKCJE O CZŁOWIEKU

Klasyka na nowo odczytana

Melioracja znaczenia, czyli zmiana zabarwienia stylistycznego wyrazu na lepsze.

Zmianę taką zaobserwowali językoznawcy np. w słowie **kobieta**, które dawniej było nazwą obelżywą, utworzoną od wyrazu **kob**, czyli **chlew**, a dziś jest nazwą neutralną. Przykłady użycia rzeczownika **kobieta** w *Kordianie* wskazują, że jeszcze na początku XIX w. był on traktowany jako potoczny, natomiast w stylu oficjalnym stosowniejszą nazwą odnoszącą się do osoby płci żeńskiej było (dziś archaiczne) słowo **niewiasta**.

Zwężenie znaczenia wyrazu, czyli zmniejszenie się jego zakresu znaczeniowego.

Tego typu zmiana zaszła w słowach **latarnia** i **księgarnia**, które jeszcze w czasach Słowackiego oznaczały wszelkie urządzenia dające światło, łącznie ze świecą stojącą na stole, i wszelkie pomieszczenia na książki, także pokój z książkami w prywatnym mieszkaniu. Dziś słowo **latarnia** oznacza tylko urządzenia, które służą do oświetlania terenu, a słowo **księgarnia** odnosi się wyłącznie do sklepu z książkami.

Rozszerzenie znaczenia (inaczej: **generalizacja**), czyli zwiększenie się jego zakresu znaczeniowego.

Tego typu zmiana znaczenia zaszła np. w słowie **cesarz**, które oznaczało kiedyś wyłącznie imperatora w cesarstwie rzymskim, a w czasach nam współczesnych odnosi się do władcy każdej rozległej monarchii. Podobnie do nas słowa tego używał Słowacki w *Kordianie*, co oznacza, że zmieniło ono swoje znaczenie jeszcze przed XIX w.

Całkowita zmiana znaczenia wyrazu, czyli przeniesienie nazwy z jednego fragmentu rzeczywistości na inny.

Taka zmiana znaczenia zaszła np. w wyrazie **podniebienie**, który dziś oznacza górną część jamy ustnej, w *Kordianie* natomiast odnosi się do sklepienia niebieskiego, znajdującego się pod niebem.

FUNDACJA
JĘZYKA POLSKIEGO

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura w sieci”